

JISMONIY TARBIYA YO'NALISHI TALABALARI IJTIMOIIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Yo'ldasheva Zilola Shiyxnazar qizi

Urganch Abu Ali ibn Sino nomidagi

jamoat salomatligi texnikumi katta o'qituvchisi

Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Shuningdek jismoniy tarbiya yo'nalishi talabalarida ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishda muomala madaniyatining o'rnini va zaruriy tomonlari taxlil qilingan.

Kalit so'zlar: Modernizatsiya, kompetentlik, muomala madaniyati, ijtimoiy kompetentlik, tarkibiy komponentlar.

KIRISH

Zamonaviy axborot jamiyatini modernizatsiya qilishni globallashtirish jarayonisiz tasavvur etib bo'lmaganidek, turli fanlarni rivojlantirish va yangi g'oyalarni joriy etish jarayonini ijtimoiy hamkorliksiz tasavvur etib bo'lmaydi. Bu jarayonlar inson hayotining barcha sohalariga - kundalik, madaniy, ilmiy, siyosiy, iqtisodiy taalluqlidir.

Inson hayoti davomida doimo turli madaniyat va urf-odatlar vakillari bilan duch keladi, ular do'stlar, qarindoshlar yoki tanishlar bo'lishi mumkin. Biroq, ular bilan muloqot qilish qiyin bo'lishi mumkin, chunki har bir inson dunyoning o'z idrokiga, madaniy xususiyatlariga va til to'siqlari o'rtasidagi farqga ega. Muloqotni muvaffaqiyatli qurish va samarali hamkorlikni amalga oshirish uchun bag'rikenglik va g'amxo'rlik kabi fazilatlar, shuningdek, til muhitiga tezda moslashish qobiliyati talab qilinadi. Bularning barchasini "ijtimoiy kompetentlik" umumiy atamasi bilan birlashtirilish mumkin.

ADABIYOTLAR SHARHI

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda "kompetentlik" tushunchasi keng tarqalgan. Turli olimlar bu tushunchani turli nuqtai nazardan ko'rib chiqadilar. Bu sohada eng mashhur olim Edinburg universiteti professori, doktor Jon Raven bo'ladi. U kompetensiyani "muayyan sohada muayyan harakatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan maxsus qobiliyat va tor mutaxassislik, maxsus kasbiy qobiliyatlar, fikrlash usullari, shuningdek, ularning xatti-harakatlari uchun mas'uliyatni tushunish" deb ta'riflaydi.

Kompetensiya - bu bilim va insonning amaliy faoliyati o'rtasidagi munosabatlar

sohasiga tegishli bo'lgan tushunchadir. B.Yu.Elkoninning ta'rifiga ko'ra, "kompetensiya - bu o'z faoliyatini o'z ichiga olgan paytdagi shaxsning malakaviy xarakteristikasi" [4].

A. V. Xutorskiy, "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini ajratib, ularga quyidagicha ta'rif beradi [5].

Kompetensiya - muayyan obyektlar va jarayonlar doirasiga nisbatan belgilanadigan va ularga nisbatan sifatli samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan shaxsning o'zaro bog'liq fazilatlari (bilim, ko'nikma, malaka, faoliyat usullari) to'plamidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Ijtimoiy kompetentlikni shaxsning ijtimoiy makonda takomillashuvi deb hisoblasak, xususan, ta'lim muassasasining tarbiyaviy muhiti insonning ijtimoiy xatti-harakatlarini modellashtirib, unga subyektiv o'zini o'zi anglash tajribasini olish, ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkonini beradi. Tarbiya muhiti orqali ijtimoiy vakolatlarnishakllantirish jarayonida aynan shu pozitsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarning ijtimoiylashuvi jarayonining natijasi, ya'ni maktab vaatrof-muhitning haqiqiy o'zaro ta'siri natijasi o'laroq uning yangi darajadagi ijtimoiy vakolatlari yuzaga keladi. Shunda ijtimoiy kompetentlikni shakllantirish bugungi kunda zamonaviy maktab uchun muhim pedagogik vazifalardan biriga aylanadi.

Ijtimoiy kompetentlik to'rtta asosiy komponentdan tashkil topgan:

- 1) ijtimoiy bilim (ma'naviy qadriyatlar, urf-odatlar vama'daniy an'analar, milliy mentalitetning o'ziga xos xususiyatlarini bilish);
- 2) aloqa tajribasi (ijtimoiy-madaniyat uslubini tanlash, xorijiy madaniyat hodisalarini to'g'ri talqin qilish);
- 3) madaniyatga (shu jumladan, muloqot paytida yuzaga keladigan nizolarni bartaraf etish va hal qilish qobiliyati) hissiy jihatdan munosabat;
- 4) axloq qoidalarini qo'llash usullarini bilishb ijtimoiy etiketdan to'g'ri foydalanish.

Bizning fikrimizcha, ijtimoiy madaniyat, ijtimoiy kompetentlik ma'naviy-axloqiy fazilatlarning poydevori hisoblanib, ijtimoiy madaniyat ko'nikmalari yoshlikdan tarkib toptirilsagina, bu poydevor barqaror bo'ladi. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi omilga aylanadi. Zero, ma'naviy- axloqiy fazilatlar tarkibida muomala munosabat madaniyati alohida o'rin tutadi. Ta'lim muassasasida o'quvchi-yoshlarga oila, mahalla muhitidan tashqarida dastlabki muomala, munosabat muammolariga duch keladi. Aynan ta'lim muassasasida muomala madaniyatini izchil va uzviylikda, ta'lim- tarbiya qonuniyatlariga asoslangan xolda shakllantirish amalga oshirilishi zarur. Ya'ni oila, mahalla tarbiyaviy ta'siridan farqli professional ta'sir ko'rsatiladi. Shuningdek, tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga erishiladi. Ya'ni, oilada,

mahallada milliy qadriyatlar, mahalliy urf-odatlar tarbiyasi ustuvor bo'lsa, ta'lim muassasasida dastlabki umuminsoniy qadriyatlar va muomala madaniyati bo'yicha tushuncha, ko'nikmalarni shakllantirish yo'nalishida ham ish olibboriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ilmiy tadqiqot ishimiz doirasida oliy ta'lim muassasasi talabalarida ijtimoiy – madaniy kompetentlikni shakllantirishda avvalambor muomala madaniyatining quyidagi qirralari shakllantirilishi kerakligini aniqladik:

- talabalar va pedagoglar o'rtasidagi munosabat;
- talabalar o'rtasidagi salomlashish munosabati;
- ijtimoiy foydali mehnat jarayonidagi munosabat;
- mashg'ulotlar jarayonidagi munosabatlar;
- bo'lajak pedagoglarning xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish;
- ommaviy ishlar jarayonida rasmiy munosabatning elementlarini shakllantirish;
- hamkasblar o'rtasidagi munosabat;
- minnatdorchilik bildirish.

Jismoniy tarbiya darslari va sport mashg'ulotlari talabalar orasida jamoaviy ruhni shakllantiradi. Ko'plab sport turlari, ayniqsa, jamoa sportlari (futbol, voleybol, basketbol va boshqalar) talabalarni birgalikda ishlashga, muloqot qilishga, strategiya ishlab chiqishga va o'zaro yordam ko'rsatishga undaydi. Bu esa talabalar orasida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishga yordam beradi, chunki jamoa ishida har bir a'zo o'z vazifasini aniq bajarishi va hamkorlikda ishlashni o'rganishi kerak.

Jismoniy tarbiya mashg'ulotlari talabalar uchun liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Masalan, sport musobaqalarida yutuqlarni qo'lga kiritish uchun faqat texnik mahorat emas, balki tashkilotchilik va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish zarur. Bunday jarayonlar talabalar orasida ijtimoiy liderlik ko'nikmalarini shakllantiradi, shuningdek, ular ijtimoiy mas'uliyatni his qilishadi.

Jismoniy tarbiya jarayonida talabalar ko'pincha kuchli stressga duch kelishadi, masalan, musobaqalarda yoki jismoniy mashg'ulotlar vaqtida. Bunday holatlar talabalarni emotsional jihatdan barqaror qilishga yordam beradi. Ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishda stressni boshqarish va muammolarni yechishda adolatli qarorlar qabul qilish muhim o'rin tutadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqorida keltirilgan olimlarning ilmiy g'oyalarining tahlili asosida aytish mumkinki, jismoniy tarbiya yo'nalishi talabalarning ijtimoiy kompetentligi ijtimoiy bilim, o'rganilayotgan til, ma'naviy qadriyatlar va madaniy meros, aloqa tajribasi, tilni qo'llash usullarini bilish jarayonida shakllanadi va namoyon bo'ladi. Jismoniy tarbiya yo'nalishidagi talabalar o'quv jarayonida ijtimoiy kompetentlikni shakllantirish orqali nafaqat jismoniy rivojlanishni, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishni ham ta'minlaydilar. Jamoaviy ishlash, liderlik ko'nikmalarini rivojlantirish, stressni

boshqarish va samarali kommunikatsiya talabalar uchun ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishda muhim omillar hisoblanadi. Jismoniy tarbiya o'qituvchilarining professional yondashuvi va talabalarga o'rgatadigan ijtimoiy qadriyatlari bu jarayonni samarali amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, jismoniy tarbiya yo'nalishidagi talabalar ijtimoiy kompetentlikni o'zlashtirib, jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyor bo'ladilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Solovyova, N. I. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani shakllantirishda mintaqaviy bilimlarning roli. 2015 84 b.
2. Safonova, V.V. Ijtimoiy-madaniy yondashuv: asosiy ijtimoiy-pedagogik va uslubiy qoidalar / V.V. Safonova // Maktabda chet tillari. – 2014. – 11-son. – B. 2–13.
3. Pidkasisti, P.I. Pedagogika: darslik. Pedagogika universitetlari va pedagogika kollejlari talabalari uchun qo'llanma / P.I. Fagot //. – M: Rossiya pedagogika jamiyati, 2018. – 640 b.
4. Elkonin D.B. Rivojlantiruvchi trening pozitsiyasi bilan kompetentsiya tushunchasi. - Krasnoyarsk. - 2012.56-b.
5. Xutorskiy A.V. Asosiy kompetensiyalar ta'limning shaxsga yo'naltirilgan paradigmasining tarkibiy qismi sifatida // Xalq ta'limi. - 2013. - No 2.13-b.